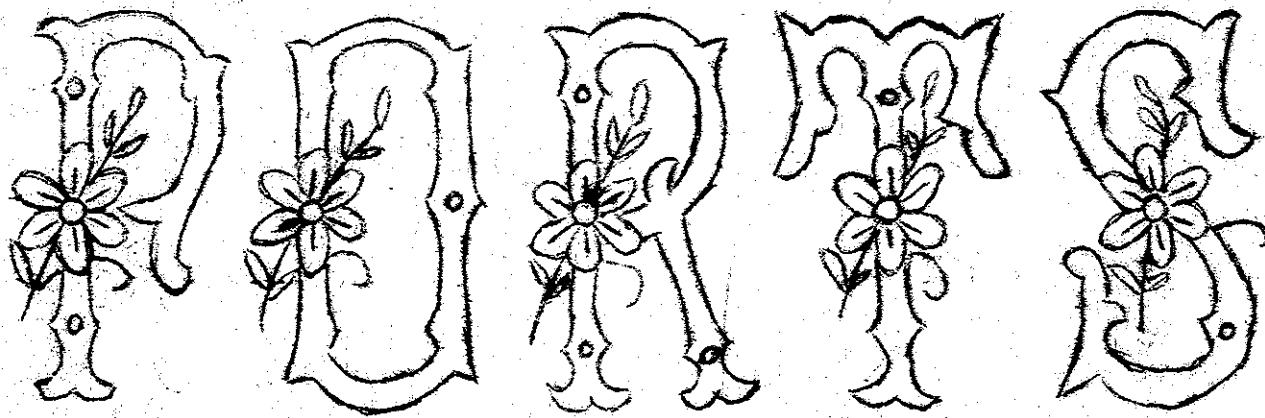

FESTA
COMARCA
L

FESTA COMARCAL

TODÓ LELLÀ 78

EDITORIAL

"Per una comarca unida"

Hola, amics! Altra vegada teniu a vostres mans ELS PORTS, eixe menut intent de vehicle d'unió entre els pobles, per a la revitalització i el despertar cultural de la comarca.

Pot ser més d'ú pensare que açò no pasarie d'aquell primer número tot ple d'il·lusions....

Pot ser més d'ú dessitjare - també, desgraciadament - qu'ens ofegarem en la nostra mateixa tinta...

Pot ser inclòs, nosaltres...

Pero estem ací.... i si estem ací és per vosaltres, la gent d'ELS Ports que majoritàriament ha respost de manera positiva: la idea de un portaveu per a una comarca unida i solidaria ha seguit sempre atrauent.

Avui ens presentem d'una manera més reduïda i especial.

Simplement un breu recull de fulles per a festejar un gran dia: el I Aplec comarcal Todolella-78. Una sèrie d'actes durant tot el jorn, que faran de Todolella la culminació d'un any de treball més o menys continuat per al retrobament de la consciència comarcal.

Aixins, la misió d'estes fulles, és donar cabuda a la significació d'esta primera Festa i fer el consecuent homenatge al treball de tots els que han fet que es fere, en especial agraiament al poble de la Todolella.

Els pobles d'ELS Ports serán unitos no serán...eixa incògnita es la que es té que resoldre en un futur de cooperació en pro d'un únic afavorit: el poble d'ELS Ports. Es un compromís d'avui que tots el tenim que fer nostre.

Els que de moment estem tirant estos papers vos tenim que anunciar gràtament que els tràmits per a la legalització formal i oficial de la revista segeixen el seu curs per la Delegació de Cultura de Castelló, i que molt possiblement pronte seran un fet acabat.

Açò supondrà un esforç que tots hem d'espentejar: la concepció d'una regista digna per a una comarca que vol deixar de ser apartament d'estiu i coto de caça.

Cal dir també, en un altre sentit de coses, - i es de llei assenyalar-ho, - el recolliment del Consell valencià + organ preautònom - mitjan la seua Conselleria de Cultura a la Festa Todolella-78 dins de la campanya "Per un estiu jove i autònom". "s d'agrair que comencen a preocupar-se de nostra comarca.

El breu suplement especial que presentem, consta d'un article de fons sobre la comarca, d'un interès molt gran per l'kläriment de dubtes al voltant dels Ports; d'una ressenya sobre la festa; d'una explicació sobre els futurs òrgans de govern autonòmics; i en acabant, unes notes d'actualitat al voltant dels boscs comunal.

I res més, amics, sols esperem que se ho passeu molt bé a la festa i que vos agrade - dins de lo que cap - este menut suplement d'ELS PORTS que hem fet com sempre en molta il·lusió.

Moltes gracies.

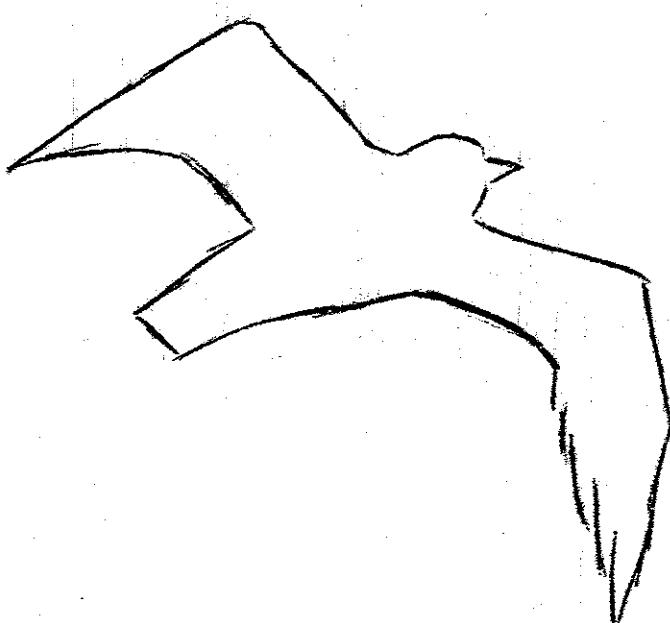
LA FIESTA COMARCAL

Esta fiesta o "aplec" es como una experiencia nueva, un estreno para nuestra comarca. En el momento de escribir estas líneas la gran incógnita es la siguiente: ¿Cómo responderemos nosotros, la gente "de les Ports"? es una tremenda realidad que se nos ha hecho encima.

Debido a muchas circunstancias parece ser que todo lo que es política nos da algo de miedo, y como esta fiesta se ha relacionado algo con política, pues parece que le tengamos algo de respeto. Nada más erróneo.

Detrás de todo este montaje de danzas, bailes y demás debemos ver, por un lado, un intento de que todos juntos nos sintamos en comarca, nos sintamos unidos, cosa relativamente más fácil en nuestro caso por el escaso número de habitantes. Si bien es verdad que durante estos últimos años los pueblos se relacionan mejor, también es posible mejorar estas relaciones para conseguir una unidad para poder luchar por nuestros derechos y sentimientos de comarca.

Nuestra comarca es pobre, pero lo es mucho más porque no ha sido favorecida por los programas económicos e incluso ha sido perjudicada. Esto es un tópico, de acuerdo, pero la verdad es que estos factores han condicionado nuestra vida. No es que en este día vayamos a solucionar todos nuestros problemas. Por lo menos, nos conoceremos un poco más y pasaremos un buen rato juntos. Si además de una fiesta popular, con danzas típicas, con baile, con diversión en un lugar donde esto es poco frecuente, conseguiremos iniciar un trabajo común, nuestros objetivos estarán cumplidos

EN DEFENSA DE LA COMARCA

A. QUESTIÓ DE NOMS

Una comarca es una unitat natural o funcional perfectament definida de la que a pesar de les divisions polítiques impuestas, tothom té conciència. Una comarca es el conjunt de terres, pobles i gent que viuen condicions de vida similars.

Ningú dels nostres pobles quan parla de la nostra comarca diu que Vinardòs, o Sant Mateu, o Alcanyis li pertanyen. En canvi, a ningú se li ocorreix dir que Cinctores no es de la comarca. Això vol dir que a prasar dels intents confusionistes encara existeix una mínima conciència del que és la comarca; encara que no tots coneguen el seu nom, tothom sap que som un conjunt de pobles que des de sempre hem existit units, que tenim una mateixa història, unes condicions físiques i econòmiques semblants. Permitiu-me afegir que si volem sobreviure i prosperar també hauríem de fer units.

La nostra comarca situada al extrem nord del País Valencià, lindant a Aragó i Catalunya es una comarca natural perfectament definida:

"Al angle nordest del País Valencià, la ciutat de Morella, prou decaiguda actualment, ha estat sempre el centre d'una extensa comarca de muntanyes "Els Ports" amb la qual s'agrupa la Tinença dels dominis del abat del monestir de Benifassà; cal recordar que, contra el que diuen molts manuals de Geografia Morella i les seues viles no pertanyeren mai al Maestrat vell domini septentrional dels mestres del ordre de Montesa" (1)

Morella, Forcall, Villores, Palanques, Zorita, Todolella, Olocau del rei, La Mata, Cinctores, Portell, Castellfort, Vilafranca, Catí, Vallibona, Herbers, Herbeset, Xiva, Pobla d'Alcolea, Hortells, i els pobles de la Tinença: Fredes, Coraxà, Boixar, Ballesstar, Pobla de Benifassà, Bel, i Castell de Cabres són els pobles que formen la nostra comarca.

El fet que hi haguen molt males comunicacions amb la capital, ha fet que recents divisions comarcals fets per estudiosos que cerquen agrupar les comarques atenent a la seu funcionalitat hagin inclòs els pobles de la Tinença al Baix Maestrat (tots sabem que no hi ha carreteres que els uneixin al reste de la comarca) i Vilafranca i Catí al Alt Maestrat per estar actualment més ligats econòmicament amb els pobles d'aquesta comarca.

Mai Morella i Els Ports foren Maestrat. La història ho diu i les característiques geogràfiques també.

- a) Les aigües del Maestrat van a parar a la vessant del Mediterrani directe. Els Ports constitueixen la divisoria entre aquesta vessant i la conca del Ebre.
- b) Els Ports són molt més montanyosos i estan a més altura del nivell del mar el que determina uns cultius i una ramaderia diferent.

B. UNA ECONOMIA DECAIGUDA

La xifra aproximada de la població total de la comarca es de 8.000 habitants, a començaments de segle hi havien uns 20.000 el que vol dir que s'ha reduït a la tercera part. Les raons d'esta greu emigració que encara continua les tenim que donar:

1. Exode del camp per les difícils condicions de treball
2. Fracaç i crisi de l'industrialització textil que ja començà el primer quart de segle amb la tancada de la fàbrica de Giner (1.926)
3. Manca de creació de nous llocs de treball i altres industries aprofitant els recursos naturals de la comarca.

Exepte a la ciutat de Morella que els serveixen la indústria ocupen el 60 % de la població activa, la majoria de la població es dedica a la agricultura. Les terres són pobres, sols el 10% es terra de cultiu i practicament tota de secà (cereals i patates) per manca d'aigües, el reste són pastos i boscs (pins i carrasques). Les finques són grans quasi arriben a 100 hectàrees de mitja de les que el 50 % estan en regim d'arrendament o mitjés. Durant els darrers trenta anys la productivitat del camp ha baixat degut a la dificultat de treballar els bancals amb tractors i cosechadores perquè el terreny és realment abrupte. L'explotació de les tòfones (trufes) ha pres molta importància considerant-se el mercat comarcal com el més important del món.

Les terres de pastos que cojm hem dit són la majoria s'aprofiten per les ovelles, element ramader principal encara que els darrers anys s'han construït moltes granges de porcs i avicoles.

Les indústries son menudes, a part de les filatures i telers (que seguixen la tradició artesanal medieval) existeixen algunes indústries de fusta i rejola.

La renda per capita de la comarca està al voltant de 46.000 ptes, xifra baixissima en relació a la nacional, Morella es el municipi que la té mes alta, es pot dir que es el poble de la comarca mes ric: 74.456 ptes, mentres que el Forcall té 45.414, Castellfort 40.680 etc. Recentment la comarca ha estat declarada pel Govern zona catastròfica

C. CERCANT SOLUCIONS

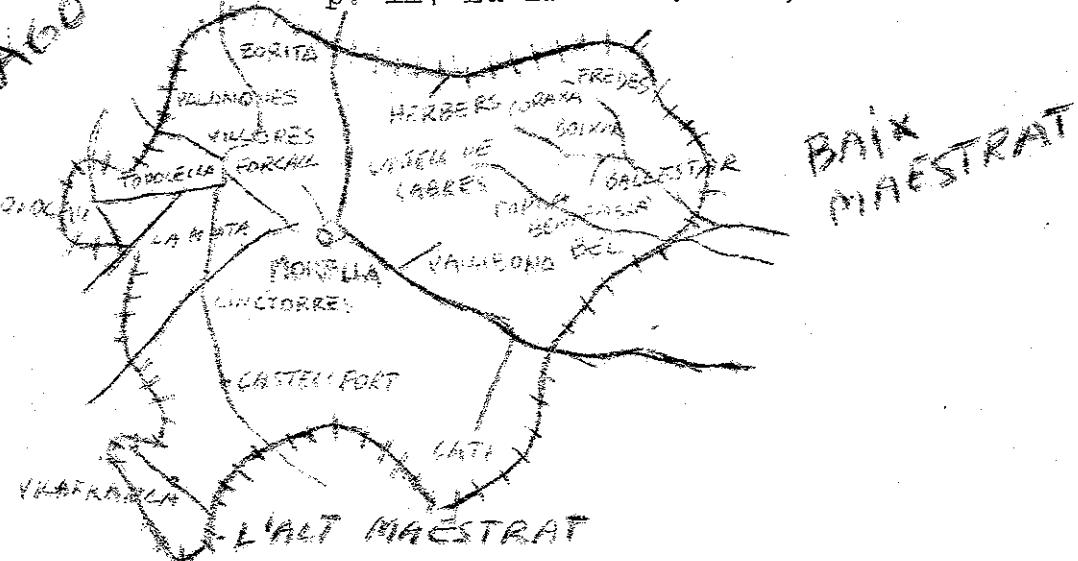
El objecte del present article no es el d'aprofondir amb els problemes dels nostres pobles, ~~s'han tractat~~ hem intentat donar una panoramica general.

Dificilment hi haura solucions als problemes dels nostres pobles si entre tots no comencem a parlar, a preocuparnos, a treballar i a exigir quan sigue precis fer-ho. Dificilment hi hauran solucions sinó prenem consciència d'unitat comarcal, de realitat comuna. La festa de la comarca que avui celebrem a Todolella vol ser un punt de trovada i d'inici d'eixa activitat comuna que la gent dels nostres pobles hem de portar a terme en el futur.

Ximo Dolz

---

(1) SANCHIS GUARNER "Per una caracterització valenciana"
p. 117 Ed Tres i Quatre, Valencia 76

¿ QUE ES LA GENERALITAT, QUE ES L'AUTONOMIA ?

Quan la conquesta de Jaume I del Regne de València de mans musulmanes, es va constituir un regne independent, amb les seues pròpies lleis i autoritats, unit, això sí, per lligams de llengua, costums, etc. als de Catalunya i Mallorca, igual que al d'Aragó, i units per l'existència d'un sol rei. Això va continuar així fins l'any 1707 quan els valencians foren derrotats en la batalla d'Almansa per les tropes castellanes i franceses de Felip V, i aquest rei va declarar abolits els furs (les lleis) valencians i ens va anexionar a Castella. Des d'així mateix dia, els valencians venim peleant per aconseguir recuperar les nostres llibertats, la possibilitat de ser els valencians els que decidim sobre els nostres propis problemes, sense que no ningú de fora ens diga què hem de fer. Ara finalment, amb la constitució del Consell del País Valencià, hem pegat un pas endavant, menut encara, però que pot ser més important si tot el nostre poble tanca files entorn a ell, li exigeix ser consequent i lluita per avançar.

L'autonomia d'un territori, en aquest cas el País Valencià, vol dir que hi ha tota una sèrie de "competències" (agricultura, obres públiques, indústria, educació, cultura, sanitat, etc.) que depenen del govern autònom, en aquest cas la Generalitat, que és el nom tradicional del nostre organ de govern; que hi ha un parlament valencià que legisla sobre això, un parlament elegit per la gent de totes les comarques; i que hi han unes lleis sobre aquestes matèries que son aplicades per jutges valencians. En canvi, L'Estat, el govern de Madrid té poders sobre altres questions (Relacions internacionals, exercit, hisenda) si bé d'algunes, com l'hisenda, les recaudacions, cal que el govern autònom, puga ser qui cobre els impostos i després concerte en el govern de Madrid la part que li cal pagar, con contribució valenciana als gastos generals, i la resta es el parlament i el poble valencià que decideixen com i en què s'ha de gastar. L'autonomia vol dir també defensa de la nostra llengua i cultura, que com a mínim cal que siga cooficial amb la castellana, i vol dir que el govern de la Generalitat, el govern de València, ha d'estar més a prop dels problemes, i ha de defendre els interessos del poble, com no ho fa el de Madrid. Perquè un govern de la Generalitat a favor dels de sempre, no ens serviria per a res. I una autonomia que potencie les comarques, que faca disminuir els espantosos desnivells entre elles, potenciant el creiximent econòmic de tot el País, i no sols d'unes poques comarques privilegiades de la costa.

Tot açò que deien està molt lluny del tipus d'autonomia que ara ens volen donar. Està clar, com diu la nostra gent, que qui no plora no mama. Si els nostres germans de Catalunya han aconseguit alguna cosa més (poques) es perquè han sabut eixir al carrer a Exigir-ho. Per això, cal que els valencians recolzen el Consell, però que el recolzen criticament, es a dir, exigint-li tirant endavant de forma valenta, sense les pors i els prejudicis que ara tenen.

T. R.

EL MONTE DE VALLIVANA ES UN MONTE COMUNAL DE TOTS ELS POBLES
DE LA COMARCA

Ha arribat a la nostra redacció esta nota amb preg de publicació. Sense anim de pendre partit i per l'interés que per a tots els de la comarca té, la publiquem integralment.

Davant de la preocupació que la propera subasta dels pasts del bosc de Vallivana ha produt als ramaders que actualment porten allí a pasturar les seues besties voldriem fer algunes precisions històriques:

1. El rei Jaume I quan li va deixar a D. Blasc d'Alagó el senyoriu de Morella es va reservar la dita dehesa de Vallivana i li la va regalar a la seu dona Violante d'Hungria.

2. Agraiada dels morellans, l'any 1.241 la reina va regalar la dehesa de Vallivana i Salvassoria no sols als veïns de Morella sinó als habitants de tots els pobles de l'universitat de Morella que podien disfrutar dels pasts, de la llenya i de la caça (1).

3. Al coronar-se Alfons III els importants de Morella li van fer reconeixer al rei els nostres privilegis sobre el monte de Vallivana en un document de 1.288 (2)

4. El 1.691 al separar-se les viles de Morella fent-se independents es va crear un pleit entre els jurats de Morella i els de les altres viles, guanyant el pleit les viles que varem poder disfrutar també dels pasts.

De tot això es pot trovar amplia informació i documentació a totes les histories de Morella (3)

Fetes estes precisions que no han quedat anulades per altres posteriors volem fer constar

1. La subasta del monte es fa per donar el carrec de ramada encarregat de cobrar als llauradors que porten allí les seues besties en concepte dels gasts del monte (camins, abeuradors, bases, neteixa d'arbres, etc.)

2. El caràcter de monte communal impossibilita l'intent de llogarlo per l'ús exclusiu d'un particular.

En la pràctica la diferència entre donar el monte a un particular o, en justícia, continuar tenint el secular caràcter de monte communal es clara: representa deixar als actuals masovers que porten besties al monte sense possibilitats de tindre "ganao" en benefici d'algún particular. Si hem de començar a millorar la situació del camp eixe segur que no es el camí.

(1) Archiu Corona d'Aragó r.48

(2) " " r.78 f.81 / f.21

(3) SEGURA BARREDA "H^a Morella"
T I p 419-421 TII. p. 483
ORTI MIRALLES "H^a de Morella"
pp. 581 i 610